

MINDEN KIMONDHATATLAN BENNE VAN KIMONDATLANUL

Tóth László: *Wittgenstein szövivője avagy Mondatok a 'mondatlan' és 'mondhatatlan' regényéhez*

■ A *Wittgenstein szövivője* című verseskötet már rögtön a borítóval megteremti a leendő olvasóban valamiféle elérhetetlennek, mégis éberítően közelinek az érezhető hangulatát. A borítóképen a park és a helyet kínáló padok a nyugalom érzetét fokozzák, miközben elképzeljük, mi tárulhat a költő szeméi elé. Aztán hirtelen azon találjuk magunkat, hogy mi is az egyik padon ülünk, amely hűvösségével éppen elég távol, de mégsem túl közel tart minket a földtől ahhoz, hogy egy gondolatáradat befogadói lehessünk. Az előttünk egymásra taposó lábnyomok pedig mintha tolongó képzetek egybefutó szálait tennék elképzelhetővé, amelyek egyben a gyors ütemű időmúlást is jelképezik, ám ezzel ellentétben már a hátunk mögött húzódó érintetlenebb hórétég az elmúlt idők megőrizhetőségének biztonságát ígéri.

A cím kapcsán sejthetjük, hogy Wittgenstein nyelvben és etikában való érdekelttsége lehet releváns, több szövegben is dialógusszerű kapcsolat alakul ki a vers és a filozófus írásai között. Ez a közelség megmutatkozik *A bársony eget* című költeményben: „Mire elkezdenéd, már megtörténik minden. / Gyermekjátékaid eljátszódtak, / küzdelmeid kiütöttek, / szerelmeid elbitangoltak. // Minden, amit eddig írtál, abahagy, / visszaolvas téged, / értelmez. / Aztán elfordulnak tőled a szövegeid, / tekintetük a bársony eget karistolja.”

Látható: a szöveg egyenrangú partnerünk a vele folytatott diskurzusban, és hogy ezen partner megértéséhez egy

másik dimenzióban létező másik nyelvre van szükségünk. A szöveggel folytatott párbeszéd megélésének a lehetősége abban rejlik, hogy megértjük: kölcsönhatásról van szó a szöveg és az olvasó között. Abban a pillanatban, amint kiesünk abból a ritmusból, amelyet a szöveg igényel, elveszítjük azt, tehát már a szöveg sem tud figyelni ránk, és mindez által már nem képes újabb tapasztalatokat, ismereteket elültetni bennünk. A versben jól követhető egy változás folyamata, amelyben az idő múlásával együttesen változik a költői én is. Úgy tűnik, mintha egyre inkább elesne a szerző a szövegei által diktált ritmustól, és a szerző igazi kapcsolata is egyre inkább megszakad a szöveggel.

Egy másik, nyelviséget erőteljesen felidéző vers a *Mindent, mit mondani*, ahol konkrétan a nyelv alárendeltségébe kerül az ember: „Mindent, mit mondani akar, / elmondat veled a mondat. / Nyelved képtelen oximoronok szájában laffog, / életrajzod legfontosabb elemeit / egy szintaxis foglalja magában. / Két szó közt a lélegzetvétel – / az vagy te.”

A szerepcsere a versben csak látzólagos: mi függünk a nyelvtől, nem pedig az tőlünk, és nekünk van szükségünk rá, nem pedig neki ránk – egocentrizmusunk leépülhet egy ilyen belátás hatására. Az ehhez a vershez társuló gondolatfonál folytatódni látszik a *Szobám tele van* című költeményben, amelyben a példaként funkcionáló első sorok után következő utolsó hat

sor válik leginkább relevánssá: „Szobám tele van mondatokkal. / Tele van velem. / Úgy kóválygok köztünk, / mintha most találtuk volna ki magunkat. / Miközben mondataim beszélnek, / magamat hallgatom.”

Tisztán érezhető, hogy azáltal tölti meg a költői én saját magával a szobát, hogy a nyelv rendelkezésére áll és mondataivá alakul. Az emberi mivolt viszont kóvályog a nyelv közbenjárásával tőle származó, önmagát reprezentáló mondatok között. Éppen attól válik Tóth önmaga számára hallhatóvá, hogy nem egyedül hozza létre mondatait. Ezáltal egy olyan részét hallgatja saját magának, amelynek ő egyedül nem adhatna hangot, és ezt a feladatot vállalja át a nyelv.

A mű előszóval indít, melynek címe *A nyelv előtt*. Ez a nem egészen négy oldal izgalmas értekezés a nyelvről és annak tisztázásáról, hogy a költő miként vélekedik arról a kérdésfelvetésről, hogy egy írás meddig tartozik a szerző hatáskörébe. Mint kiderül, úgy gondolja, hogy az írást a szerző kezdi el, ám az olvasó fejezi be, emellett fontos, hogy Tóth László szerint egyetlenegyszer fejezi be az értelmező a verset úgy, ahogyan éppen akkor, az aktuális olvasásfolyamatban. Akárhányszor is olvassa újra, mindig más és más befejezést, kiegészítést tulajdonít az olvasottaknak. A versek nézőpontjához igazodva a nyelv az emberek fölött helyezkedik el, a szöveg pedig egyenrangú velük.

Már az első, azaz a *Versen túli* című vers felkelti a figyelmet azzal, ahogyan megszervezi nyelvi hatások és emberi érzések fizikailag érzékelhető síkon való találkozását: „Akkor hát kezdem. Kezdem, / újra kezdem. Ezek már a versen / túli verseim itt. Amikor az ember, / mert torkára csavarodik minden / papírra írt sor, / csak tekintetével, s az ég kékjével ír, / A semmibe. A semmivel. / A semmit. / S egyszer csak visszanez-nék rá / a láthatatlan betűk, / és látják, / hogy csak ül. És nézi / amint az ég odafentről / lassan olvasni kezdi őt.” A versben fellelhető eszköz- és médiumcserék újfent azt idézik bennünk, hogy

a szerepek felcserélődtek, és tovább is gondolják a nyelviséget éppen azáltal, hogy más médiumba helyeződik az írott szöveg, mint a nyelv szimbóluma, illetve más íróeszközzel van írva. Eből fakadóan a semmi háromszori ismétlése háromszor utal valamire, ami elbizonytalanítja az olvasót saját helyét illetően a világban, a részleteket és az összességet illetően egyaránt.

Több versében is jelen vannak az intimitás motívumai, legfőképpen ez a *Helyett* ciklus első részéhez tartozó versekre jellemző. Ezekben gyakran fordul át az intim, a szent pillanat olykor hétköznapiasnak is tűnő magunkba való belevezetésekbe vagy épp magunkat való elvesztésekbe. Az állatokra jellemző aktusmegélés és az Ádám név által asszociálódik az ember az ösztönösséggel, példának okáért az *Egyszer barátjánál...* című versben: „A sötétben Ádám nem is hallott mást / csak barátja fojtott fújtatásának basszusát / s ünője szoprán sóhajait / és a rogyant vészszondány résén beszűrődő fényben / égnek meredő lábának kalimpálását látta még.”

Másutt a nyelv fizikai és mentális vonatkozásai összekapcsolódnak, és mindez az önmegfogalmazás, identitáskeresés kontextusában történik: „Február tizenhét – új teremtés napja: / kettőnk csendje a süket űrt is zavarja. / Lassan szádba veszed hát nyelvem, mondatom – / hisz minden, mit mondhatnék, veled mondhatom. / És mindazt, ami számodra mondhatatlan, / a hangommal mondd most ki öntudatlan. / Minket hallgat, így értelmezi istenünk, / ahogy egymásban önmagunkra döbbenünk. (*Nyolc sor a teremtésből*); „Talán akartad. Talán nem. / Ha tudtál volna akarni már akkor. / [...] Ha lettek volna fogalmaid hozzá, / ha lett volna nyelved a fogalmaidhoz. / [...] Beszéltél magadhoz, aki még alig voltál. / Nyelv nélkül is mondtad a fényt.” (*Mintha pengével a szembe*)

A *Héjat az idő...* című prózavers esetében elsőként egy szerkezeti jellegzetesség tűnik fel: a keretesség, ugyanis az alkotás címe kiegészíthető az utol-

só sorral. Összeillesztve a következőképpen alakulnak: „Héjat az idő...[...] Feltörni se bentről ki... se kintről be...” Ez azért válik pusztá jelenléténél érdekesebbé, mert a költő több helyen is beleépíti saját magát szerzeményébe, ennél fogva nemcsak szerzőként aktív része annak: „Talán jegyeséről, ki én is lehetnék, ha a róla készült kép idejében éltem volna [...] Lábujjhegyen járkálok szobámban, fel ne ébresszem [...] mintha résnyire nyitva hagyott ajtón át lesznék a hozzá [...] történeteket szerkesztek köré [...] s e történetekben önkényesen akár magamnak is szerepet oszthatnék.” Mindezt figyelembe véve azt mondhatjuk, hogy a cím és az utolsó sor közé zárul maga a költő, ugyanúgy, ahogyan az idő is csapdájává lesz. Ezenfelül a keretet alkotó cím és befejező sor, mint képrámába véssett varázsigé, ábrázolja is, hogy mindannyian az idő foglyai vagyunk. Ez a gondolat a múltó idő és az öregedés témájaként is konkretizálódik további versekben, amelyek többnyire *A delphoi trafikos* című részben található, mint például az *Elégia a kihullott fogakhoz*: „kihült hold-kráter a szem / emléktelen nyelvem is lassan / feladja már a szavakat / feledi a szót / mely mindig fölemelt / lábamon ólomcsizma / időm ólomidő / valahol fejtik már / a természet valamely hegyfalából / valahol lehet most fejtik ki / majdani sírkövem / készül büszke bohóc / az előadásnak lassan vége / hajts fejet hát / de meg / ne hajlj”. A versben jól körvonalazódik, ahogy az érzékszervek, testrészek és

velük együtt a nyelv lassan felmondják a szolgálatot. A „*hajts fejet hát*” sor jelzi hogy habár teljes mértékben elfogadja az idő múlásával járó nyomokat, még nincs itt az ideje annak, hogy teljesen megadja magát neki. Ez utóbbi érzés merül fel bennünk *A delphoi trafikos* versének utolsó soraiban is: „Elkészültem / de még nem vagyok kész.”

Összességében az önértelmezés, a saját létezés megértésének igénye körvonalazódik, ha a végén visszatekintünk az összes kötetbeli versre. A hangnem viszont változatos, gyakori, hogy játékos hangulatú az az önértelmezés, mint például a *Permutációkban*.: „Létezem. / Mindenben benne létezem. / Most ebben a papírban is benne létezem. / Most ebben az üres papírban is benne létezem. / Most kihajolok ebből az üres papírból, és megírom ezt a szöveget. / Most kihajolok ebből a papírból és megírom ezt a szöveget. / Most kihajolok a szövegből és megírom ezt a papírt. / Most kihajolok a szövegből és megírom magamat. [...]”

A kötet kezdő és befejező gondolata egy-egy Wittgenstein-idézet, amelyek tartalmilag is keretezik a kötetet. Egybeolvasva a két idézetet, rájön az olvasó, hogy noha a kötet véget ért, a gondolatáramlás nyitott marad: „Hajlamos vagyok szélmalomharcot folytatni itt, mert még nem tudom kimondani azt, amit mondani akarok. [...] Itt még nagy hézag van a gondolkodásomban. És kétlem, hogy még ki fog töltődni.”

Ványolos Noémi